

Butlletí

del

Centre Excursionista de Catalunya

EL PORT D'OÓ¹

DE BENASQUE A BAGNÈRES DE LUCHON

ALTS PIRENEUS D'OSCA

UN reparador sedant sigué per mí aquella nit tranquila y tebia passada d'una sola aclucada a la soliuu cabana del Cantal, perduda al fons de l'idilica vall d'Estós, y a dues hores llargues de Benasque, després de tants jorns de forta tensió d'esperit, a la que no contribuí poc, lo que havia d'esser descans en aquella vila, passat entre gresca y soroll, y no per culpa meva.

L'endemà, a trenc d'auba, deixí la cabana ab mon guia Josep, encaminant-nos vers les vessants dessobre d'aquella, y que havíem de seguir amunt fins a llur carena ont s'obre la bretxa del port d'Oó.

Una rampa coberta de bosc clar ens conduí a la vora del barranc que baixa del port y que va a desaiguar el riuet d'Estós². Promte 'ls aglevats van clapejant-se de grossos penyals despresos dels cims.

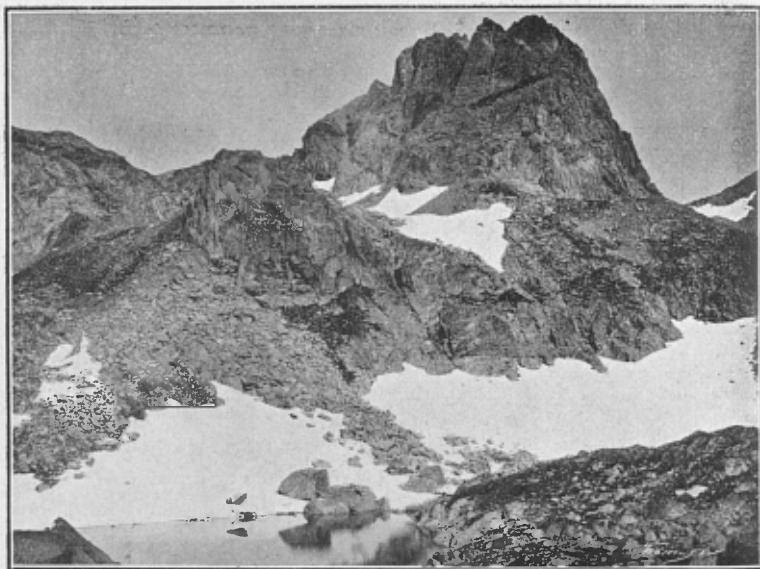
Un quart d'hora 'ns calgué fins que l'atravessàrem al susdit barranquet a sa vorera esquerra, y a pocs passos més enllà 'l repassàrem a fi d'evitar un petit cingle que'l sobreplomba. Allí varem prendre la direcció NNE., creuant petits xaragalls en mig dels herbeis, y, en una hora desde la sortida, arribàrem a la cabana dels pastors. Es l'única que's troba en aquesta montanya, nomenada el Montsero; y, malgrat ses reduïdes dimensions, pot constituir un preciós refugi en cas de mal temps.

1) La present ressenya es la darrera etapa de la campanya que portí a cap l'estiu de 1907, y que comensà ab l'ascensió als Posets (Lardana). (Vegi-s el BUTLLETÍ del mes de Desembre de 1908).

2) Aquest barranc està indicat en algun mapa francès ab el nom de *Giás*, nom completament desconegut en el país.

Seguint amunt, prompte tinguérem davant l'aguda carena que l'encapçala y els espadats del pic d'Oo. Allí ·ls herbatges van fent-se cada vegada més escassos y alternats ab amples empedrats. La vista va obrint-se per damunt de la fondalada de la ribera d'Estós, apareixent sa part superior ab els enfilats esquenalls contraforts dels Posets.

Una hora més fins a l'estany baix del port, que no es gran, y situat un xic a l'esquerra d'aquest; y, seguint saltant per la tarteres, en

ESTANY Y PIC DEL PORT D'Oo

dèu minuts assolirem l'estany superior. Es més petit que'l de baix, y extén ses verdoses aigues al bell dessota del pic del port d'Oo (3,065 m.) que li forma capçalera, y que aixeca sa rocosa massa en ple enderrocament. Aquest pic, d'aspecte molt abrupte, es una bona fita a la carena, que assenjala la situació del cap del port o bretxa d'Oo. Aquesta 's veu en direcció a llevant, y a poca distancia d'aquell. La seva orientació es de gran vàlua, puix a l'altre costat del susdit pic, y en direcció a ponent, apareix un escorranc practicable, que puja envers la serra y que pot prendre-s per l'endret del cap del port. Cal no fer-ho, puix ell portaria a l'altra vessant de la serra en un pregon despenyader. Alguns vianants hi han sigut enganyats y a risc de prendre mal, segons me digué el guia.

Deixant l'estany a l'esquerra, emprenguerem el darrer troç de pujada fins al cap del port, per entre tarteres y llargs empedrats, ont s'arrapen ressecs líquens, y clapejats per les congestes. Una mitja hora llarga ens calgué pera assolir la carena ont s'obre 'l cap del port d'Oo. Havíem tardat en arribar-hi, desde la cabana del Cantal, unes tres hores llargues.

El cap del port d'Oo es una lleugera depressió en la carena pirenenca, que, aixecada en aquesta secció de E. a O., ab lleugeres ondulacions ve pel levant marcada per les fites dels pics dels Bom, Maupàs, Crabirols, Royo y Literola; s'enlaira al Perdiguero y cims d'Oo, pera seguir vers a ponent per les crestes dels Gorcs-Blancs y de Clarabida. Aquesta depressió s'efectua entre 'ls pics del Cillo de la Vaca (Seil de la Baque) (3,114 m.) al E. y el de port d'Oo (3,065 m.) al O., y per ella està marcada la linia frontera, que correspon, en aquesta secció de Pireneu, a la vall de Benasque al S. y a l'alta vall d'Oo, que, mitjançant la de Larboust, confronta ab la de la Pique o de Luchon (departament del Alt-Garona) al N. Està, doncs, enclosa, aquesta carena, a la secció dels Alts Pireneus, com ho confirma 'l sostingut enlairament mig d'ella, que es de 3,110 m. essent sa altitut mínima els 2,700 m. y arribant sa cota màxima fins als 3,220 m. (Perdiguero).

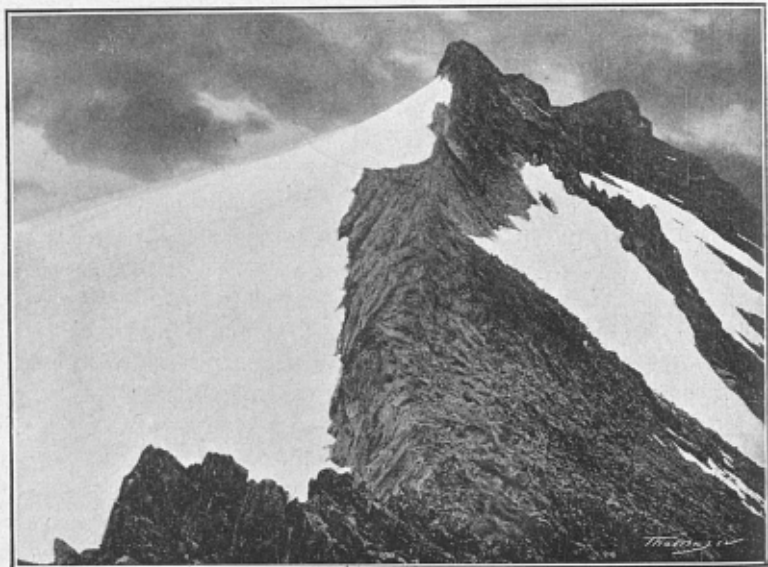
El cap del port ont ens trobavem es un estret cantell, format per llambordes de granet en desordre; y en ses dues vessants s'hi pot observar la característica orientació de la serralada, puix mentres que en la vessant aragonesa per sa exposició al mig-jorn a ple sol y a la lliure influencia dels vents càlids del S., presenta llurs caients ab línies de màxima pendent seguides, ont avui sols s'hi arriben a conservar a l'estiu quelques congestes, senyal de llur enlairament; al contrari, en la vessant oposada o francesa, per sa orientació vers al N., hi persisteixen tot l'any els glaços, que's desenrotllen ab els magnífics *glaciers* del Perdiguero, del portilló y del port d'Oo, constituent, junt ab les *moraines* y estanys superiors, una de les seccions més nevoses del Pireneu y interessantíssima pel glacierista.

En efecte, a l'alterosa carena abans esmentada, desde 'l pic de Crabirols (Crabioules) fins al del port d'Oo, s'hi estreben dues rengles de serralades dirigides vers al N. La de levant comença en el pic primerament anomenat, y segueix pels dos cims del Cairat (Qüairat) (3,050 m.) decantant-se al N. E., y perdent alsaria pel Montarruye (2,790 m.), fins al cap del Puy (1,082 m.), situat en mig de la vall de Larboust, ont s'enllaça ab el pic Céciré, nus de la regió alt-luchonesa nomenada Superbagnères.

La segona serralada d'estreb y que's troba al ponent d'Oo, està

també dirigida vers al N., arrancant del pic del port d'Oo. Abaixant-se a la nevosa collada dels Gorcs-Blancs s'enlaira al pic Des-Pijolés (Spijoles) (3,000 m.) y segueix al de la Hourgade y serres de Gouaux de Larboust, constituint la divisoria de la vall de Luron (Alts-Pireneus).

Queda, doncs, entre aquestes tres alineacions de serres alteroses y escorxades, formant dos angles de cara al N., tota la conca que s'ano-

EL CILLO DE LA VACA (SEIL DE LA BAQUE) : CAP DEL PORT D'Oo

mena cercle d'Oo. La part alta, o sia la del S., de perfil esgraonat, s'apoia a la carena fronterera ont s'extenen els *glaciers* del Perdiguero, del portilló d'Oo, del Cillo de la Vaca y del port d'Oo, de pendents molt redreçades, y que cauen en un ample fossó, imperfectament interromput per l'aixecament del pic de Montarqué y la seva aresta, que's lliga a la carena meridional del cercle. En aquestes dues parts de dit fossó estan situats els estanys del portilló, al E., y el més gran, anomenat del port d'Oo, al O., els quals per trobar-se a gran altitut, resten glaçats tot l'any.

L'emplaçament d'aquests estanys superiors es bon xic encongit, en termes que pel N. queden reclosos per un mur o dic, que cau sobtadament a la faísó d'un escarpament rocós de més de 700 m. de des-

nivell; endret de molt dificultós passatge y que condueix a altre estatge inferior, constituït per una terrassa glaciària d'aspecte més apacible y ont estan esgraonats dos altres estanys, el Sausat y el d'Espingo, ab un desnivell, entre ells d'uns 80 metres.

L'estany inferior d'aquests dos, el d'Espingo, se troba també en el caire d'altre escarpament gairebé vertical, que passa dels 300 m. de fondària, y que s'aboca sobre l'estatge inferior, que es el més hermós y gran, ont jau el magnífic estany d'Oo o de Séculéjo. L'extesa planura d'aigua 's troba fortament encaixada per tots endrets per dretes muralles esquistes, excepte pel N. Una vistosa cascada es sa font d'alimentació, procedent dels estanys mitjos y superiors abans esmentats.

Aquest gran receptacle forma a son torn altre esgraó sobre la vall d'Oo, y ses aigües són retingudes vers al N., endret que, com s'ha dit, es el sol obert, per un dic natural rocós de pocs metres d'alçària, y ont una esquerda en ell practicada procura 'l desaiiguament, y la corrent del qual, a l'arribar al caire de la nova terrassa 's destria en cascades, y va baixant fins al fons de la vall d'Astós d'Oo; lloc en el que ja pren un curs regular, formant el planer *talweg* de la vall d'Oo, que va a desembocar, alguns kilometres més avall, a la de Larboust, afluent de la de la Pique o de Luchon.

L'alta regió d'Oo està formada per un manxó granític que, extenent-se vers al N. paralelament a la línia de cims de la frontera, forma una faixa d'uns 4 kilometres d'amplària y abarca tota la comarcada dels estanys fins al fons de la vall d'Astós, ont es reemplaçada pels esquistes cristallins. Per la vessant d'Aragó, aquesta zona del granit se lliga pel coll de Gistain, vers al S., ab el gran macís granític dels Posets (Lardana) ¹.

Allí dalt ens trobavem tranquilament fent per la vida, gaudint d'una esplèndida diada estival, y muntats, cama ací cama allà, en una d'aquelles imponents llambordes que com fulls de llibre 's van arrestellant per la carena. En Josep, mon guia, que, malgrat llur caràcter seriós y fins aixut, com a bon pireneenc, sol de vegades esforçant-se en esser enginyós, me digué, a faisó de comentari: — Mire, señor: aquí donde se encuentra puede Vd. decir que está á la vez en España y en Francia sin tocar tierra de ninguna. — Era així mateix, lo que explica lo cantellut d'aital aresta; y sembla talment impossible que per allí, la necessitat y el costum hagin establert un pas humà. Y més impossible, encara, que 'ls veïns de la vall de Gistain, que són

1) Vegi's BUTLLETÍ abans esmentat.

els que més el freqüenten pera anar a la vall de Luchon, s'atreveixin a atravessar-lo (al bon temps, s'entén), fins menant bestiar.

Es el pas o port més enlairat de tots els Pirineus, y 's troba a 3,002 m. sobre 'l nivell de la mar. La vista que desde allí s'ovira es prou extesa vers l'Aragó. A l'altra part de la fondalada de la vall d'Estós de Benasque s'aixecava 'l conegut ja nostre, els Posets, que

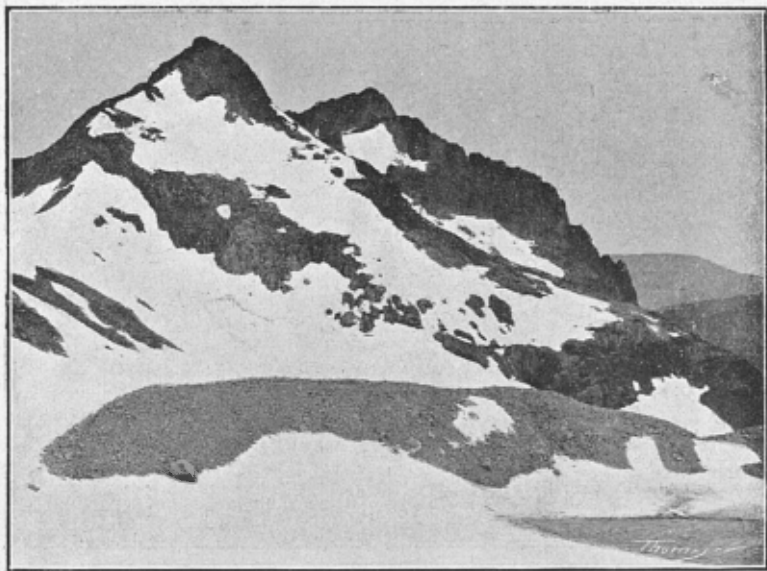
ELS POSETS DESDE 'L CAP DEL PORT D'Oo

treia sa testa feixuga com presidint aquell agombolament de serres y més serres.

La França se'ns apareixia a l'altra vessant ab un primer terme veritablement siberià. El Cillo de la Vaca feia ressaltar al davant nostre el mugró del seu cim; y, mentres que pel costat d'Aragó, 'ns mostrava llur esquenall nuu y rocós d'un to roig cendrós, y en alguns endrets inaccessible, per l'altre costat, o de França, era acotxat fins al cim per l'esplèndit *glacier*, brillant, llis com placa de marbre, y vetejat per les esquerdes que tot just s'endevinaven, y s'extenia cap avall en sobtada vessant, fins a sobre la conca de l'estany glaçat, aquest invisible desde aquest lloc.

Ens barrava la vista, pel ponent, el contrafort que, estrebant-se en el pic del port, avança, com hem dit, vers el N. Allí, a poca distancia,

teniem la glaçada collada dels Gorcs-Blancs, per ont se baixa a un dels estanys més grans dels Pireneus : el de Callouás. Més enllà s'enlairava el fatídic pic Des-Pijolés (Spijoles), funest record de la mort de l'infortunat Mr. Spont, de Luchon; y, al lluny, les serres de la vall de Larboust, tancant l'horitzó, donaven un to més placèvol an aquell conjunt, ab un primer terme tant grandió y ferèstec, veritable palau de rocs y glaç. Sens dubte aquesta regió d'Oo es de les més alpines de

EL PIC DES-PIJOLÉS (SPIJOLÉS)

tots els Pireneus, y justifica l'apreciació que d'ella expressà l'ilustre Ramond, que escriu en una de ses obres¹ : «...C'était le plus beau désert de ce genre que j'eusse trouvé dans les Pyrénées. La brèche de Rolland, même, ne m'avait rien présenté de pareil pour la grandeur des objets et la fierté des formes.»

Posats novament en marxa, y ja en territori francès, saltàrem al glacier, y, decantant-nos a l'esquerra a fi d'escapar de la part baixa d'aquest, que més avall s'extén per l'escarpament sobre l'estany glaçat, passàrem per sota la collada y pic Des-Pijolés. La pendent, en general, es suau, y la petjada del glaç bona; aixís es que allò fou un

1) *Observations faites dans les Pyrénées*, pag. 174.

divertit passeig pel damunt de la neu, fins que, a la mitja hora llarga de descens, ens trobarem enfront de l'Estany glaçat. Aquest està fonament empresonat per les muralles nevoses del port, y sembla un ample cràter omplenat d'aigua. A l'altre vorera d'ell, se troba dominant la cresta del Montarqué, gairebé inaccessible, y que'l separa de la comarcada de l'estany del portilló. L'Estany glaçat, de contorns irre-

ESTANY GLAÇAT DEL PORT D'Oo

gulars es bastant gran, y en el fort de l'estiu se veuen, en sa superficie, surar grans plaques de glaç. Se troba a 2,670 m. d'altitut.

Passat l'estany, deixàrem ja la neu, y, vorejant-lo per l'esquerra, als pocs minuts ens trobarem al caire del taluc, que cau sobre 'ls altres estanys. Devallàrem, doncs, per aquest, sortejant les tarteres y els empedrats, que hi són formidables, semblant talment batedores de safreig. El transit s'hi fa perillós. A fi de planejar la pendent y sortir dels dolents passants, ens varem dirigir a l'esquerra, faldejant la serra Des-Pijolés, y sota de llur enderrocada carena, de la que cal guardar-se puix sovint se'n desprenen grossos penyals.

Una hora tardàrem en baixar de l'escarpament, trobant-nos a sa part baixa, a l'alta ribera d'Oo y en terreny ja habitable. En un

petit planell, sota mateix d'aquell, ens aparegué 'l petit estanyol de la Coma de l'Abeque.

Seguint per la vorera esquerra de la ribereta que's forma del estanyol, per entre alevats, en mitja hora arribàrem a l'estany Sausat (1,960 m.). Aquest ocupa una bona coma de pastures, es bastant gran, y 's troba dominat al E. per la serra del Montarqué, assenyalant-me el guia, en ella, el passatge que condueix al portilló d'Oo. Contornejant l'estany per la dreta, y seguint la baixada suaument, als vint minuts forem a la vista de l'altre estany, nomenat d'Espingo. Es de més petites dimensions que'l Sausat. Està a 1,875 m., y prop de sa vorera oriental hi ha la cabana dels pastors. En ella descansàrem a la vista de l'endret per ont havíem baixat, d'aquella dreta muralla, que se'ns presentava com inaccessible, encapçalada pels brillants *glaciers* del port. A l'altre costat de l'estany, la comarcada s'allargava tancant la vista, al fons, les enfilades agulles del Hourgade.

Havent dinat reemprenguerem la marxa en direcció NNE., y ab una curta pujadeta guanyàrem un collet que reclou la coma de l'estany, y dirigint-nos per un pedregós barranc, baixant per dins del bosc, de migrats pins, anàrem faldejant les vessants de l'enlairada serra de Cairat, divisoria de les riberes d'Oo y de Lys (Pique).

Al cap de bona estona sentí jo forta remor; y, preguntant a mon guia llur causa, me respongué era produïda per la cascada d'Oo. Això 'm féu comprendre no devíem trobar-nos lluny de l'estany. En efecte, als dèu minuts y en una reconada del camí, aparegué als nostres peus.

Encara 'ns calia un llarg quart d'hora pera posar-nos a son nivell. La baixada 's fa, en aquest endret, per lo que's nomena l'Escala, vorejant l'estany per la dreta y a gran alçaria. El caminet es estret, però de bon pas. Això sí : fóra d'ell y a un costat, no's veu més que estimballs.

Per fi arribàrem a la vora de l'aigua; y, en el lloc per ont s'escola 'l seu sobreeixidor, atravessàrem el barranc de desaiguament, y en pocs passos forem a l'*auberge* que hi ha establert en sa vorera N.

Desde allí contemplàrem una vegada més el gran estany d'Oo o de Séculéjo, com el nomenen en el país. Es un dels estanys més grans y bonics del Pireneu, y sa extesa d'aigua ocupa una superfície de més de 40 hectaries, ab una fondaria de 68 m., encapçalat per la bonica cascada de 260 m. d'alçaria. Bell cop de vista, prou conegut de tots el excursionistes que van a estiuejar a Luchon; y no hi ha jorn que no's vegi tafanejat pels nombrosos visitants, entre 'ls que no són les menys les senyoretas, convertides en ardides amaçons. Es, aquesta excursió,

oficial, y obligada per totes les guies pera 'ls excursionistes de mitja montanya. El trajecte 's fa desde Luchon ab relativa comoditat : 13 kilòmetres per magnífica carretera fins a les cabanes d'Astós ; ont a la temporada se troben preparats bons cavalls de sella pera abdós sexes, que condueixen , en 3 kilòmetres més y per ben entretingut camí de ferradura, fins a l'estany.

Allí l'*hôtelier* ja 'ls espera, y ab les dents ben esmolades, per si

GRAN ESTANY D'Oo

volen restaurar llurs forces, en el menjador de la casa, desde ont la vista es encisadora enfront del llac y cascada. Es de suposar que igualment encisadors deuen esser les *galantines* y *foie-gras* de la casa Bigourdan, y les fresques truites assalmonades del llac, ruixades ab un bon *sauternes*. Pera 'ls... diguem-ne sobris, y que no volen esser víctimes propiciatòries d'aquell famèlic industrial, ja té ell enginyada la manera d'obligarlos a ajudar-lo a pagar els 2,050 francs que dona a la comuna de Luchon en concepte d'arrendament anyal, ab el pagament, per tots aquells excursionistes, d'un franc pel dret de pas per un vell pont de pedra que cal atravessar forçosament pera anar a gaudir del punt de vista de l'estany. Això fan en els països avançats... Y fan bé. Quan, nosaltres, farem lo mateix?

Seguint la nostra marxa, crec puc estalviar-me 'l mal descriure 'ls detalls del camí que ferem desde l'estany d'Oo fins a Bagnères de Luchon : prou ben relatats estan en munior de guies y folletos, y sobre tot perquè alguns dels llegidors d'aquesta mal girbada ressenya hauran gaudit, sens dubte, de les belleses d'aquell hermós congost, per ont s'estimba escumejant el riu del estany; de la bonica cascada nomenada

POBLE D'Oo

la Chevelure de Madeleine (?), que davalla de la vall d'Esquierry, a l'esquerra de la ribera; de les cabanes d'Astós; de la xamosa vall d'Oo, ab sos típics poblet y iglesia; de la magnífica carretera que porta a Bagnères de Bigorre, y que va baixant per l'exuberant vall de Larboust, ont s'alça 'l notable monument romànic de Sant Aven-tí; y, finalment, de la reina dels Pireneus, com li diuen a les Termes Lixone dels romans, avui Luchon, empori a l'estiu, de l'animació y del luxe, aont arribàrem mon fidel Josep y jo, boi amagant vergonyosa-ment les nostres atrotinades persones, y disposats a refer-nos dels impropis passats en nostra llarga campanya, en una bona taula, y, més que tot, en un bon llit.

JULI SOLER Y SANTALÓ

Agost de 1907.

Clixés de l'autor.

Probable origen català de les llegendes del Sant Graal

(Acabament)

Segons conta l'abat Muntadas en la seva dita *Historia de Montserrat*, desde 'l segle II de l'era cristiana, en que, enderrocant el temple de Venus, se n'hi alçà un altre a Sant Miquel (qui desde allavors fou considerat com Patró de la montanya), ja no hi mancà jamai el culte catòlic.

Ab bastants datos apoia aquesta tradició, que en sa essència bé pot ser verdadera, puix a mon entendre es molt probable que l'any 785 quan tingué lloc la primera irrupció de francs a Catalunya y en que un cos de son exèrcit arribà fins a la vista de Barcelona (Bofarull, vol. II, pàg. 54) alguns cavallers més ardits, atrets per l'encís d'aquelles penyes inexpugnables, s'hi anessin a fortificar y hi trobessin anacoretas (els que havien fugit de son monastir cremat) que no havien encara sigut molestats pels alarbs, més ocupats allavors en dominar ciutats que en pujar a dalt d'aquelles penyes que sols considerarien estatge de feres.

La montanya de Montserrat devia ser, doncs, una montanya de santedat y virtut, però d'una manera imperfecta; o, més ben dit, hi havia y s'hi pressentia un poder meravellós ocult, fins al dia que aquest poder hi fou plenament manifestat ab l'aparició miraculosa de la Santa imatge, a quina protecció sobrenatural tant degueren els nostres cavallerosos comtes y reis.

Wolfram d'Eschenbach sembla molt més enterat, que no pas Cristia de tot lo que fa referencia a les llegendes del Montsalvat.

Ell diu que s'ha inspirat en un poeta de Provença (Quiot) y en un altre de jueu o maometà de Toledo (Flegetanis) (pàg. 90, *Parsifal*).

Jo no crec que aquests noms vulguin ser noms reals de cap persona; més jo crec que son noms representatius de les diverses fonts ont ell ha begut la seva narració, perquè en ella s'veuen netament els dos orígens, y lo mateix passa ab el poema d'autor desconegut titulat *Combat dels cantors a la Watzbutg*.

Dóna també gran força an aquesta opinió un altre nom dels que Wolfram usa en els seus poemes. Aquest nom es el de Klinschor, poeta de Bohemia, el *minusíngar* de les negres armonies, com l'anomenaven en son temps; el rival y enemic implacable de Wolfram, poeta que's deia tenia part ab el dimoni, a qui tot sovint posava per testimoni de les seves afirmacions.

Aixís es que, an el seu Perceval, el personatge que representa 'l mal y que es donat a la màgica pera fer la guerra al Graal, Wolfram l'anomena Klingsor (de Klinschor ne fa Klingsor). Y se veu aixís ben clarament que aquests noms son més simbòlics que no pas altra cosa, encar que siguin noms de persones del seu temps.

Aixís, doncs, se comprèn que atribuís a un poeta de nom provençal (de Guyot ne fa Quiot o Kiot) a la part del seu relat que ell consideraria originaria de la Provença encara que dit poeta no hagués publicat cap obra ont se trobés aquesta narració.

Ademés, pera que no quedi dubte de que Wolfram d'Eschenbach era coneixedor dels poetes provençals, cal remarcar que a la seva mort deixà inacabat un gran poema èpic sobre la vida y mort de Guillem d'Orange, comte de Tolosa, un dels capdills de l'invasió franca a Catalunya y el que conquistà la nostra Barcelona en temps de Ludovic *el Piadós* y que morí monjo en el claustre de Gellone; hèroe que té tot un cicle de llegendes èpiques que ja's nomena el *cicle de Guillem d'Orange*, y a qui fa referencia 'l nostre D. Manel Milà y Fontanals, en son *Pros Bernat*, al dir els següents versos que diu el comte Galind moribon:

«Veig en Pelai d'Asturies, que es dels mes vells,
brandint sobre una roca l'acerat fer;
Veig un n'Anfós, y un altre, valent parell:
Joan primer, pugnaire barcelonès,
v, ab son capuig de monjo, lo gran Guillem.»

Segons Wolfram, el Graal es la pedra lluminosa que fou portada a la terra pels àngels y confiada per ells a la guarda d'una confraria religiosa que's titula «els Cavallers del Graal».

Segons l'altre poema, o sia 'l Combat dels Cantors a la Wartburg, aquesta pedra preciosa es una pedra lluminosa caiguda de la corona forjada pels àngels rebels pera Llucifer y que l'arcàngel Sant Miquel li arrencà del front.

Sabuda es la veneració que tenen els mahometans per les pedres (la que existeix a la meçquita d'Omar, sobre la que suposen que reposà Jacob quan vegé l'escala d'àngels; la famosa pedra de la Meca, y tantes altres).

Es així, ben sabut, que 'ls àngels se rebel·laren per no voler adorar el Fill de la Dòna (això es Jesucrist). Eixa pedra lluminosa, en l'imaginació alarba, tant donada a les metàfores, ¿no podria simbolitzar, com hem dit ja abans, l'imatge d'aquesta dòna, que es la Verge Maria?

Recordem el miracle de l'aparició lluminosa d'aquesta Verge.

Sant Miquel, que es el que, en vell poema, s'apodera d'aquesta pedra pera dur-la a Montsalvat, es també el veritable precursor de la Verge en la nostra santa montanya.

Se podria doncs dir, gairebé sense por d'equivocar-se, que aquesta es la versió arabesca de la nostra tradició cristiana.

Recordem que en el *Romanç de Flamenca* hi hem trobat aquesta historia de la rebel·lió dels àngels per l'orgull de Llucifer, y que devia constituir un romanç o recitat veritable y independent. ¿Es que Wolfram ajuntà aquesta historia a la de les aventures de Perceval, que Cristià canta? ¿O bé es que ell ja l'hi trobà juntada, o que sentí contar la versió arabesca de la mateixa?

Si la declaració de Wolfram, de que Flagetarius es fill de pare jueu y de mare mahometana, es un símbol, hem de confessar que es d'una extraordinària claredat.

Aclarit aquest punt, vejам l'història contada per Wolfram.

La primera part de la seva narració, o sia la que fa referència al origen y joventut de Parsival, es quasi idèntica al relat de Cristià: se diria que s'ha inspirat directament d'ell y de ningú més. Segons sembla l'escrigué uns 20 o 30 anys després.

Més la segona part, o sia lo que fa referència al Graal, es tot diferent.

Juntem aquesta segona part del poema de Wolfram ab el Parceval, o la *quête du Graal*, de l'arquebisbe de Cambrai (o compilat baix la seva iniciativa), pel molt parentiu que presenten els dos poemes.

El conjunt de la narració d'abdós es el següent:

Els guardadors del Graal són una veritable ordre religiosa, completament distinta de la dels cavallers de la Taula rodona (Cristià 'ls confonia). Ells són els guardadors de la sagrada relíquia. Els pagans, coneixedors de que d'això depèn l'invencible poder de que estan dotats aquests cavallers, els hi volen prendre; més, no podent-ho alcançar per les armes, l'esperit pagà apela al poder màgic o diabòlic y 's val de les seduccions de la carn.

Amfortas cau en eixes temptacions, y sofreix un terrible càstic de Déu, que l'obliga a anar sempre ajegut sense poder-se mai alçar (*gisait en longueur*). La santa montanya perd part de la seva antiga esplendor, puix ha sigut profanada pel pecat.

La llegenda de Garí té ab la d'Amfortas un fons comú: la profanació de la montanya pel pecat; el rol que juga 'l poder màgic o diabòlic en aquesta profanació; la conversió o, millor dit, el perdó del pecador, el qual serà perdonat el dia que un infant li digui, y que allavors ja podrà deixar d'anar ajegut (la profecia del donzell pur beneit

que espera Amfortas, ve a ser també lo mateix); y el miracle o miracles que donen a la santa montanya una esplendor encara major que la que mai havia tingut. Si ns hi fixem bé, veurem que cada una d'aquestes dues histories es l'altra mateixa, però ab els papers dels personatges canviats).

Tornant a la llegenda de Parsival, veurem que'ls defensors de Montsalvat defalleixen, y el magus Klingsor (que aquí simbolitza 'l poder diabòlic) confia aviat apoderar-sen; més arriba l'hèroe desitjat qui llança enllà 'ls enemics, y el Montsalvat té desde allavors una esplendor major que la que mai havia tingut y que no tornarà ja a perdre mai més.

L'anterior dinastia dels defensors de Montsalvat es rebutjada.

L'hèroe devé allavors el primer sobirà y el progenitor d'una llarga dinastia, que no ha de perdre mai més la santa relíquia.

Parsival té allavors un descendent que omplirà 'l món ab una rara proesa. Es Loherangrein, son fill, qui deixant un dia 'l servei de Montsalvat, anirà a Cleves o a Magensa a defensar una princesa calumniada. La seva vinguda serà considerada com un prodigi, més ell haurà de permanèixer desconegut, sense que se sàpiga son nom (tema de la prohibició); y, un cop sapigut son origen, haurà de tornar-sen a son reialme, ont morirà en el sí de l'ordre religiosa dels cavallers del Graal.

Aquest es l'argument d'un altre poema de Wolfram que en general se considera escrit en una època una mica anterior a son Parcival.

Per Wolfram, el Montsalvat està situat en Espanya, en la mateixa frontera alarba; cosa que també se pot assegurar del nostre Montserrat, puix durant més de cent anys la frontera de la Marca Hispànica fou el Llobregat.

Un dels nostres més seriosos historiadors, en Bernat Desclot, vers la fi del segle XIII, ens conta l'anada de Berenguer III *el Gran* a Colònia a combatre per l'esposa de l'emperador Enric (en el Lohengrin bavarès, l'Emperador també 's diu Enric), calumniada per uns falsos acusadors; la victòria del comte ab l'espasa meravellosa (la den Soler de Vilardell o la de Sant Martí); el secret que ha de guardar respecte al seu origen, y la desaparició de l'hèroe.

Es además sabut que Berenguer se féu cavaller del temple a la fi de la seva vida; y el testament curiós que féu deixant en llegat les seves armes a diferents corporacions ens prova que fou un príncep completament influït per les costums cavalleresques.

Además Berenguer fou el marit de na Dolça de Provença, y fou per tant el sobirà de la Cort dels trovadors, d'aquesta Cort que fou el

veritable breçol de la poesia cavalleresca (encar que més tard degenerés en poesia amatoria y fins eròtica); y es molt natural que ell fos l'hèroe dels primers cants o poemes.

El nom de Loherangrein que porta 'l poema de Wolfram, té una semblança tant gran ab el de Berenguer, que quasi no podem dubtar de que sigui 'l mateix.

Es cosa ben sabuda que Wolfram, malgrat el seu gran talent, era il·letrat, un analfabet; y així tindran una explicació claríssima les petites diferències d'aquests dos noms, que havien hagut de ser presos a l'orella pel poeta:

Lo Berenguer.

Lo herangrein.

A primera vista se m'objectarà que en lloc de *lo Berenguer* hauria de dir-se *en Berenguer*; més això 's veurà que no té fonament.

El nom de Raimon Berenguer constant de dues paraules, pot semblar que la segona paraula sigui com un adjectiu qualificatiu de la primera, això es, Raimon *lo Berenguer*, a la manera de Jaume *lo Conqueridor*, Pere *lo Gran*, Enric *lo Caçador*¹; y això molt més pot haver-ho semblat a un estranger que, al sentir aquest nom y semblant-li prou coneguda y fins vulgar la primera part d'ell, hagi adoptat la segona pera distingir-lo millor, y, aixís, de Raimon *lo Berenguer*, hagués pres solament la segona part, o sigui *lo Berenguer*.

Vegi-s que'ls dos noms tenen el mateix número de síl·labes, ab les mateixes vocals cada síl·laba (almenys fonèticament) y ab un gran nombre de consonants també iguals. Tingui-s també molt present que'ls noms històrics, a l'entrar en la llegenda, se deformen sempre poc o molt.

Si avui en dia la crítica està d'acord en considerar que'l Munuza de la llegenda de Llampegia es l'Abu-Nezah, governador de Cerdanya, ab molt major motiu crec que hem de considerar que Loharengrein es el nostre Berenguer.

El nom de *Lohengrin*, usat pels poetes posteriors a Wolfram, es una contracció del de *Loherangrein*.

Aplicant aquí la teoria de Max Muller sobre que la mitologia es la malaltia del llenguatge, tindriem que *Loherangrein* se pot descompondre en dos noms: *Loherrain Grain* o *Grail*; y allavors té una perfecta explicació allò del Lorenès del Graal, que'ls trovaires francesos posteriors a Wolfram han volgut veure en aquest nom, y que, per lo del Lorenès (puix Godofret de Bullon era Duc de Lorena), hagin em-

1) Antigament l'article masculí era *lo* y no *el* com molts escrivim avui en dia.

brancat l'història, ja allavors completament fabulosa, de Godofret (com pot veure-s per l'anterior quadro sinòptic), a les llegendes del Graal.

Ademés d'aquest motiu del nom hi ha també un altre motiu que degué influir molt en l'embranchament de que acabem de parlar; y es que, sent Godfret el defensor de la Fe cristiana en Orient, l'esperit cortesà d'adulació de que estaven imbuïts tots els poetes y crònicares dels segles XIV y XV necessàriament l'havien de fer descendir dels guardadors del Graal, que era en aquell temps el més alt símbol de la Fe cristiana.

Veiem doncs clarament, per lo que s'acaba de dir, que les relacions entre Godofret de Bullon y el Sant Graal són completament arbitràries y posteriors d'alguns segles a les primeres llegendes; y ara anirem veient com els fets històrics que coneixem vindran a enrobar l'interpretació que acabem de fer de les paraules de Wolfram.

Wolfram escrigué son *Loherangrein* un xic abans que son Parsival, o sia vers 1200; y la gesta de Berenguer, de la que'ns parla Desclot, devia haver tingut lloc ans de 1131, que fou l'any de la mort de dit comte: per tant havien d'haver transcorregut uns setanta anys, temps més que suficient pera que un fet històric devingui llegendari.

Wolfram escrigué després el Parsival, y finalment el Titurel y el Willehalm, o sia que anà en ordre ascendent de genealogia, que es lo mateix que probablement devien haver fet els trovadors, que primer cantarien les gestes de son senyor y després les de sos avantpassats.

Ademés tingui-s molt present que, en el temps en que Wolfram escrigué son Parsival (vers 1112), les armes cristianes no triomfaven pas a la Palestina, y en cambi a Espanya 'l papa concedia la Butlla de la Santa Creuada als cristians pel gran triomf de les Navas de Tolosa, en el que acabava de prendre part tant principal el rei d'Aragó, que devia ser un successor d'aquells guardadors del Graal, segons Wolfram.

Aixís es que fóra molt probable que ell hagués escrit el seu poema tenint a la vista 'l renom cada dia creixent d'aquesta monarquia y el misticisme de l'ordre del Temple, allavors en son apogeu.

Pocs anys més tard, y vençuts els cristians a Palestina, vingueren a cercar al rei d'Aragó D. Jaume perquè 'ls hi conduís de nou, puix an ell el consideraven el gran triomfador de la morisma; fet prou significatiu y que ve a donar gran força al nostre argument.

Pera donar més força a la meua argumentació, vaig a examinar lo que ha passat ab altres cicles de llegendes, començant per el del rei Artús.

Diu Kufferath, en son llibre *Parcival*, pàg. 27:

«Artús, Arzur o Arthur es un hèroe llegendari. En els cants més antics, ell personifica, ab son bard Merlí, la resistència als invasors, als pictes y als saxons opressors dels kymris. Artús no es pas un personatge absolutament històric. Es cert que hà existit un quefe o rei d'aquest nom, més no era més que'l sobirà d'una petita província de la Cambria, dita Siluria. No's té d'ell cap relat autèntic: tot lo que d'ell se pot conjecturar es que Artús nasqué en el castell de Tintaguel, que succeí a son pare Uter Pendragón (Testa de dragó), que combaté valerosament contra 'ls saxons y els pictes, que fou ferit mortalment, en 547, a la batalla de Comlar o de Cubelin, y, transportat a l'illa d'Avallon (Glaston-Bury), hi va morir y hi fou enterrat¹.

Més sens dubte aquest príncep ha sigut un gran home de guerra, pera que'ls poetes hagin fet d'ell el tipo perfet de sobirà y l'objecte constant de llur seva admiració».

Fins aquí Kufferath.

No hi ha pas dubte, almenys en el meu pensar, que la proximitat del bard Merlí, que es el que primer cantà les seves gestes, haurà donat lloc a que altres poetes (bards, cèltics o gaèlics) posteriors hagin fet altre tant, y aixís a l'entorn seu s'hagin anat formant les seves llegendes. Y aixís, una cosa absolutament semblant crec jo que haurà passat ab el nostre comte.

Tinguem present que'l segle en que visqué es el segle de Godofret (hèroe del cicle del Nord) y de Ruy Díaz de Vivar, *el Cid Campeador* (hèroe del cicle del Mig-dia), y que'l nostre comte vindria a ocupar el lloc d'hèroe del cicle del Centre.

Ademés pertanyia també an aquest comte la llança sagrada que Raimon de Sant Gil, comte de Provença y ascendent de na Dolça, havia portat d'Antioquia; llança que en molts dels poemes mig-evals veiem acompanyant al Graal.

Les empreses que contra 'ls infidels dugué a cap Berenguer aliat ab altres estats cristians de l'Europa, havien d'ajudar també a fer d'ell un hèroe mundial. Y abans de termenar, y pera deixar la cosa ben aclarida en lo possible, haig de fer una refutació y una comparació.

La refutació es de l'afirmació concreta, categòrica, que algú ha fet de que'l Sant Graal se troba avui a la Catedral de Valencia, y de que abans havia sigut guardat a Sant Joan de la Penya, que per lo mateix devenia 'l Montsalvat.

Prescindint de que foren o són encara varies les copes a les que

1) E. DAVID: *La poesia y la Música á la Cambria*. (París, 1884. Imprenta Nacional.)

atribueixen esser el veritable Sant Graal, no negarem que l'existència de la dita copa pogués haver influït en el nostre cicle de llegendes, tant més quan aquestes nasqueren gairebé en el temps de l'unió dels dos reialmes de Catalunya y Aragó en temps de Berenguer IV, fill de Berenguer *el Gran*.

Lo que sí assegurem es que, tractant-se de llegendes, mai se poden fer aquestes afirmacions categòriques ab motiu d'un fet concret, per molt clar que aquest pugui semblar; puix, com hem vist, les llegendes, al revés de l'història, són processos d'associació d'idees, y es menester buscar en la naturalesa d'aquestes idees el parentiu y la relació harmònica especial pera treuren les conseqüències.

Res trobem en el reialme d'Aragó, ni en els seus primers reis, que'ns estableixi aquestes relacions psicològiques, com hem trobat en la nostra història; per consegüent, no hem de fer cap més afirmació sobre aquest punt.

La comparació es ab la llegenda de Tristan y Isolda, que, nascuda a l'Armòrica, féu tant de soroll entre la poesia dels trovadors, que grans crítics, entre altres Fauriel y Raynouard, historiadors de la literatura provençal, arribaren a assegurar que dita llegenda era originària de la Provença.

Després d'examinar que molts d'aquests trovadors provençals no son anteriors, sinó a lo més contemporanis, dels primers romancers anglo-normands que compongueren poemes sobre Tristan, posa de manifest Kufferath que en aquesta llegenda hi han elements absolutament antipàtics al Mig-dia, o sia a la Provença.

Diu Kufferath:

«El rei March, ab les seves orelles de cavall, basta pera testimoniar aquest origen cèltic. *March*, en cèltic, vol dir *cavall*. El Morholt que, en la llegenda que ara 'ns ocupa, juga 'l paper de Minotaur, es originàriament un monstre marí que porta també un nom ben cèltic, en el qual el primer element es visiblement la paraula *mor* (mar). El teatre de l'acció es alternativament a Gales del Sud (país de Tristan), o a Cornouailles (país del rei March), o a Irlanda (país de Isolda la rossa), o a la petita Bretanya (país de la segona Isolda).

Tristan es un dels tres hèroes de Bretanya coneixedor superior de les arts de la guerra.

March Meirchion es citat com un dels tres gran propietaris de les flotes de Bretanya, y es probablement ell el personatge citat a l'història de Sant Pau de Lleó, baix el nom de *rex Marcus*, que fou convertit per aquest sant.

Aquestes concomitancies son decisives. La tradició de Tristan

no tindria pas arrels tant profundes y tant netament determinades en el país ont està localitzada si hi hagués sigut portada d'una altra banda. Es infinitament més probable que aquesta tradició té relacions llunyanes ab fets o personatges més o menys històrics del país de Gales.

Malhauradament, pera determinar ab certesa l'origen d'una tradició, seria almenys necessari poder-la estudiar en sa primera forma; més això precisament mai ho podem conseguir. La tradició no es generalment recullida sinó després d'haver passat per moltes boques, y gairebé sempre 'ns arriba disfregada y falsejada per interpolacions que irònicament podriem nomenar savies, y per imitacions de llegendes estrangeres o de poemes que pertanyen a un ordre completament diferent. Aquest es el cas de la llegenda de Tristan.»

Fins aquí Kufferath.

Res té, doncs, d'extrany que les llegendes del Sant Graal, nascudes de fets y personatges de la nostra historia, hagin anat a florir esplèndidament en literatures de llunyanes terres. Tinguem en compte que la poesia dels nostres trovadors, heroica en son començament, degenerà ben prompte en amatoria, y fins en eròtica; y això 'ns donarà l'explicació del procés que segueixen aquestes llegendes, o sia les de Tristan y la del Sant Graal.

Les de Tristan, pel llur caràcter amatori, encar que nascudes entre poetes heroics, vingué a prendre carta de naturalesa a les nostres corts d'amor provençals: les del Sant Graal, nascudes entre nosaltres, se n'anaren a florir entre 'ls poetes del Nord (trouvaires francesos) y *minessingers* alemanys, pel llur caràcter eminentment heroic.

Apliquem a la nacionalització de la nostra llegenda 'ls mateixos arguments que Kufferath ha aplicat pera vindicar l'origen cèltic de la de Tristan, y direm:

En el cicle de les llegendes del Sant Graal (reduït a la seva veritable expressió, o sia despullat de tots els aditaments que després s'hi feren) hi ha coses absolutament antipàtiques al Nord y completament naturalitzades a la nostra terra.

La lluita ab els infidels es una cosa que res té que veure ab els països del Nord. Els hèroes d'aquestes llegendes presenten punts de concomitancia absolutament definits ab personatges reals de la nostra historia, y fins alguns tenen el mateix nom.

Els noms d'aquesta llegenda son netament catalans (no francesos, ni alemanys, ni menys bretons, ni tampoc llatins):

El *Montsalvat*, això es, el mont que no ha caigut en poder dels enemics, lo qual està perfectament d'acord ab la tradició del mateix segons hem vist.

El nom de *Loherangrein*, del que abans ens hem ocupat; el de Parcival, o sia'l que val per sí, que res dèu als demés, sinó a les seves propries energíes (*tenoit de nature*, com diu Cristià de Troyes), lo qual està d'acord ab el relat més o menys fabulós que fa, la crònica de Ripoll, del noi Guifre, orfe de pare y voltat d'enemics. El Sant Graal, de sang reial, per ser Jesucrist rei (que fou aqueixa l'interpretació més comú durant l'Edat mitjana), donen també una gran força a la nostra hipòtesis; de manera que, entre totes les que estan en boga, no crec que n'hi pugui haver cap que, ni de molt, presenti un tant gran nombre de probabilitats.

Y quan, després de setcents anys que s'escrigueren aquells poemes, y de cinccents anys que'ls trovaires y trovadors ja no van pel món, existeix el cas, únic a la terra, de tot un poble, o, millor dit, de tota una nacionalitat, que gira 'ls seus ulls vers una montanya santa ont guarda un tresor del que foren els guardadors els seus antics comtes y reis, sobirans models de cavallers, que pujaven a consagrar-s'hi y a encomanar-s'hi abans de les seves més ardides empreses: y veiem com aquesta nacionalitat, en el seu anhel de resorgiment, evoca la memoria d'aquells reis y d'aquesta montanya, ont se guardava 'l símbol de la seva Fe; podem assegurar, sense por d'errar-nos que aquesta llegenda no sols fou nostra en son origen, sinó que encara avui viu esplendorosa entre nosaltres.

He dit.

MANUEL MUNTADAS Y ROVIRA

UNA NOTA FOLK-LÒRICA

SANT JOAN DE LA BARRA¹

No'l busqueu pas en el calendari, aquest sant, que nol'hi trobarieu; ni 'l busqueu tampoc en els costums actuals, que ja fa temps que n'es desaparegut. Aquesta denominació, que sonarà avui extranyament y ab un si es no es d'irreverencia, no ho es pas d'extranya pera 'ls fills de Sabadell que, com jo, tenen ja 'l trist privilegi de començar el davallament de la costa de la vida.

A fi del segon terç del segle passat, fins al 1868, era generalment

1) Treball llegit en la sessió inaugural del present curs del «Centre Excursionista del Vallès».

coneguda ab el nom de *Sant Joan de la barra* la diada de Sant Joan Apòstol y Evàngelista, que s'escau el dia abans dels Ignocents.

Donava aquest extravagant sobrenom a la diada, un costum saba-dellenc que no ténim noticia de que tingui ni hagi tingut parió en lloc en quant se refereix a son origen; motiu pel qual ens sentim més obligats a deixar-lo consignat, per si, ab el coneixement d'aquest costum, ja avui oblidat del tot, se'n troba en algun endret un altre d'igual o con-semblant que contribueixi a fer més útil la nostra breu nota per l'estudi de folk-lorisme.

Consistia aquest costum en que, en la susdita diada, se juntaven uns quants benhumorats, y, armant-se d'un troç d'entena o barra gruixuda y acompanyant-se ab els destrempats acords d'un tabal o d'un bombo, anaven recorrent la població. Tota llur cura consistia en tenir ja ulla els promesos que havien renyit ab la xicota, y els casats que durant l'any s'havien separat de llurs respectives mullers. La colla acudia al lloc ont un d'aquests se trobava, y l'obligaven a muntar a la barra, que sostenien quatre o sis dels de la colla en llurs espatlles; y, muntat en tan extranya y incòmoda cavalcadura, si era un promès el que havia renyit, el conduïen a casa de la seva promesa, y, si era un marit separat, a casa de la seva muller. Si 'l que aixís havia d'esser conduït no volia la reconciliació de cap de les maneres, podia eximir-se de la barra mitjançant el pagar una modesta quantitat: si volia fer les paus, se deixava conduir; y si les paus se feien, com era de costum, també pagava gustós y voluntariament un modest tribut, ab el qual conjunt els de la colla celebraven un tiberi. Y de colles així ne corrien varies; y, al sentir els desacords del bombo o del tabal anunciadors del pas de la colla, els veïns, encuriosits, sortien a les portes pera veure qui era la víctima. La conducció d'aquesta 's feia generalment d'acord y ab el consentiment de la promesa o muller respectiva, que per endavant se procurava algú de la colla; de manera que la conducció per medi de la barra era ja, quasibé sempre, fermaça de bon aculliment y penyora de reconciliació.

Així l'hem vist encara nosaltres, aquest costum; y, al veure-l així, entrellucavem, entre sa ignocentona trivialitat, un origen de més transcendencia; y ab afany el buscàrem, preguntant y indagant sense parar entre 'ls més vells de la vila.

Y, a la fi, aconseguirem una versió ben satisfactoria, si no provada documentalment, ben testimoniada pera donar-hi fe, deixant provat que l'origen d'aital costum es altament original y ben moralitzador.

Quan l'organització gremial estava en tota la seva poixança, diu

que per la vigília de Nadal se reunien tots els gremis d'arts y oficis de Sabadell, y el síndic de cada un d'ells prenia nota de tots els deutors que no havien satisfet encara 'l compte que, segons costum, se presentava per Sant Joan Baptista; que es ben sabut que, en aquells temps de costums senzills, en que era del tot desconeguda la partida doble, el semestre natural tenia'ls seus venciments per Sant Joan y per Nadal.

En vista d'aquelles notes, cada gremi respectiu comunicava als corresponents deutors que, si per tot l'endemà de Nadal no satisfieien el compte presentat per Sant Joan, *serien passats per la barra*. Y els deutors s'apressaven a satisfer llur deute, o a presentar llurs llegendimes excuses, per evitar-se aquest afront moral, que en aquells temps tenia tanta o més força que'ls procediments moderns de la nostra curia, y era, sobre tot, més econòmic.

Si 'l deutor no pagava, no s'excusava, o ses excuses no eren ateses, cada gremi formava una colla y, muntat a la barra y a sò de tabal, conduïa 'l deutor a casa 'l seu acreedor. Y era una de les notes que més enlletgien la fama d'un comerciant la d'haver sigut *passat per la barra*.

Els nostres il·lustres compatricis en Joan Sallarès y Pla y en Joan Casanovas y Sallarès, addòs de bona memoria, m'havien contat, diferents vegades, en la forma exposada, l'origen de dit costum, manifestant-me que llurs respectius pares ho havien vist consignat detalladament y ab perfeta ordinació en un llibret manuscrit que existia en l'arxiu del nostre «Gremi de Fabricants»; manuscrit que degué desaparèixer fa molts anys per censurable dessidia, o per la malsana curiositat d'algun agremiat poc escrupolós, ja que'ls Srs. Sallarès y Casanovas, persones ben estudioses y ilustrades, ja en sa joventut s'afanyaren vanament buscant dit manuscrit en els arxius del «Gremi».

Tal es, doncs, segons les dites autoritzades referencies, l'origen del costum que, a Sabadell, va donar el sobrenom de *Sant Joan de la barra* a la diada de Sant Joan Apòstol y Evangelista. Tal com nosaltres l'hem coneguda, degué esser per força la degeneració d'un costum més fonamentat.

Avui, que ja ha desaparegut del tot, me considero obligat a deixar-lo consignat, més que no sia sinó com a títol de curiositat. Y 'm tindrè per ben satisfet si, al fer-ho, he conseguit interessar-vos poc o molt, no causar-vos cap molestia y contribuir ab mon humil tribut a l'estudi del folk-lore vallesà.

MANEL RIBOT Y SERRA

CRÒNICA DEL CENTRE

NOVEMBRE DE 1910

EXCURSIÓ OFICIAL A L'ALT BERGADÀ, SERRES DE MOIXARÓ Y Cerdanya. — Va efectuar-se la primera excursió oficial de la temporada, durant els darrers dies d'Octubre y festes de Tots-Sants, assistint-hi 'ls socis senyors D. Josep Amat, Guillem de Barnola, Manel de Barnola, Albert Barenne, Carmel Caritg, Emili Llatas, Albert Santamaría, Ramon de Viala y Eduard Vidal y Riba.

La sortida fou el dissabte dia 29, pera anar a dormir a Manresa y agafar, l'endemà, el primer tren fins a l'estació de Figols-les Mines, seguint després vers el Grau de les Granotes, Vallcebre, roques den Palomar y pla de Palomera, perdent-se a causa de la fosquedat, en les emboscades vessants de la serra den Cija, revoltant cap al poble de Massanès, ont passaren la nit. El dia 31 feren el trajecte vers Gòsol pel coll de la Trapa.

El dia 1 de Novembre, a les dugues de la matinada, van sortir els nostres companys, excepte 'ls Srs. Caritg y Viala, que ja anteriorment s'havien despedit, cap al coll de Font Terres, el Collell, coll del Torn, Font Cerdana y puig Tarrés, ont arribaren a sortida de sol; seguint després vers Tancalaporta, forat de la Moixa y Pendís, desde ont el Sr. Vidal se dirigí directament, per les Setfontes y Canals, cap a la vila de Das, Alp y Escadars, ont se retrobà ab els demés excursionistes, que, pels caires de la serra de Moixaró, continuaren fins al coll del Jou, desde ont devallaren a Cerdanya pel poblet de la Valira.

L'endemà 's dirigiren tots plegats per la carretera, cap a Ribes y Ripoll, desde ont retornaren a Barcelona ab el darrer tren.

SESSIÓ NECROLÒGICA. — El dia 26 de Novembre, data commemorativa del XXXIV aniversari de la fundació de la primera societat excursionista catalana, va celebrar-se la sessió necrològica dedicada a honrar la memoria del nostre plorat consoci Mn. Norbert Font y Sagué.

Començà la sessió a les deu en punt de la nit, ocupant la presidencia don César August Torras, qui tenia a sos costats el Sr. Nualart en representació dels Exms. senyor alcalde y Ajuntament de Barcelona y els delegats de l'«Academia de Ciències», «Institució Catalana d'Historia Natural», «Lliga Espiritual de la Verge de Montserrat» y altres corporacions a les que havia pertangut Mn. Font. Després de llegit l'acord de la Junta Directiva del CENTRE referent a l'acte, y de llegir-se pel senyor secretari, D. Martí Botey, varies comunicacions rebudes adherint-se a dit homenatge y una sentida carta de la familia de Mn. Font y Sagué excusant la seva ausencia en la natural emoció que la celebració d'aquell acte podria ocasionar-los, el senyor president va pronunciar un breu parlament enaltint la memoria y bona recordança de l'home senzill, de l'excursionista expert, del geòleg eminent, del sacerdot virtuós, del publicista incansable, a qui s'honorava en aquells moments; els estudis, treballs y mèrits

proprios del qual, l'havien fet digne de figurar a la galeria d'excursionistes cèlebres que'l CENTRE ostenta en el seu local.

Acte seguit va descórrer la cortina que tapava 'l retrat de Mn. Norbert Font y Sagué, que tothom va saludar de peu dret y ab una salva d'aplaudiments, humil tribut dels seus deixebles y consocis. Seguidament el Sr. Galbany va passar a la tribuna, llegint el treball biogràfic que pera dit acte havia escrit el doctor D. Francisco Novellas, y del que res direm, puix apareixerà a les planes del vinent número d'aquest BUTLLETÍ.

Acabada dita llegida, el Sr. Torras va aixecar-se de nou pera remenciar a tots als assistents y especialment al representant del senyor alcalde, expressant els desitjos de que l'Ajuntament acordés posar el nom de Mn. Font a un dels carrers de la nostra ciutat; demanda que va recollir a l'acte 'l Sr. Nualart, expressant que faria tots els possibles y que creia que la Corporació municipal de Barcelona acordaria per unanimitat accedir a dita petició per involucrar el sentiment general de tots els que conegueren a Mn. Font y per ser un acte de justícia, un tribut merescut, un deure de la ciutat vers un dels seus fills il·lustres.

Ab el parlament del regidor Sr. Nualart va acabar aquest acte, que reuní en el local del CENTRE una gran y distingida concorrencia.

RESSENYES D'EXCURSIONS.

UNA EXCURSIÓ AL PALLARS Y ANDORRA. ASCENSIONS A LA PICA D'ESTATS Y AL PEIRAFORCA. — El dia 4, el nostre consoci D. Guillem de Barnola y Escrivà de Romaní, va donar la seva segona conferencia ressenyant aquesta excursió, oficialment realitzada, y de la que ja donàrem compte en son dia. En aquesta segona part, y ab l'ajuda de nombroses projeccions fotogràfiques, va descriure 'l Sr. Barnola tot el recorregut de desde 'l pla de Sotillo, sota la Pica d'Estats, vers Arco y les valls andorranes, sortint-ne per Soldeu y Hospitalet pera dirigir-se a Cerdanya y vall de Ribes, ont va finalitzar aquella excursió.

EXCURSIONS PER LA CONCA DE TREMP, ALT PALLARS Y FRONTERA D'ANDORRA. ASCENSIÓ AL PIC DE SALORIA. — El dia 11, D. Ceferi Rocafort va donar una interessant conferencia, fruit de les seves excursions per aquells endrets, que va anar ressenyant, seguint les riberes del Noguera Pallaresa y de sos afluent, la frontera andorrana y la montanya de Saloria, ab l'ascensió al qual pic va acabar el Sr. Rocafort la ressenya de sa excursió, que va acompanyar ab la projecció de nombrosos clixés fotogràfics.

EXCURSIÓ PER ASTURIES. ASCENSIÓ A LA PENA SANTA. — En la sessió del dia 18, el reverent D. Jaume Oliveras va ressenyar una de les seves nombroses excursions montanyenques, descrivint les valls y paisatges de la regió asturiana y remuntant-se per les seves alteroses serres y esquerpes fondalades, incloent a la seva descripció, ben agradosa y pintoresca, l'ascensió al cim de Pena Santa, presentant gran nombre de clixés d'aquelles regions, que s'anaren projectant durant el transcurs de la sessió.

UNA VISITA ALS CASTELLS FRANCESOS DE CONCY, PIERREFONDS Y BLOUS. — D. Emili Llatas va ocupar la tribuna, en la sessió del dia 25, pera ressenyar la seva excursió-visita a diferents castells francesos originaris de l'Edat mitjana. Començà ab un estudi dels castells primitius y de llur successiu desenrotllament, pera anar a parar a l'estudi concret y detallat d'algunes d'aquestes construccions militars existents encara avui dia a la veïna república francesa, fent una detallada descripció dels mateixos y presentant-ne gran munier de vistes fotogràfiques.

SECCIÓ DE FOLK-LORE

El dia 12 va inaugurar, aquesta Secció, les tasques del present mes, dedicant la seva primera sessió a la bona memoria de l'eminent literat y notable folk-lorista D. Manel Milà y Fontanals. Va començar la sessió ab un parlament d'obertura del seu president, D. Ramon Miquel y Planas, y un altre de D. Rosend Serra y Pagès, que féu un estudi-repas de les obres den Milà, considerant-lo com un dels primers apòstols del folk-lore català. Seguidament la senyoreta D.ª Manela Fina y Vergès llegí un seu treball sobre les cançons populars recollides per aquell eximi literat, de les qua va cantar-ne varies la senyoreta D.ª Adela de Cots y Verdaguer, acompanyada al piano per la professora senyoreta D.ª Pilar Rodon, cloent-se aixís aquesta interessant y atractívola sessió.

CONVERSES D'ARQUEOLOGIA

El dia 9 d'aquest mes de Novembre 'l nostre consoci D. Pel·lgrí Casades y Gramatxes va reprendre les converses setmanals que desde fa alguns cursos ve donant en el nostre CENTRE desenrotllant tot un curs o estudi sobre Arqueologia. En aquesta primera conversa del mes actual va anunciar que durant el mateix anirien dedicades, les conferencies successives, a l'estudi de l'Esculptura grega en el període clàssic.

Seguint la consuetut dels cursos anteriors, y atesa l'extensió d'aquestes conferencies, ens limitarem a publicar el programa de cada lliçó o conversa. Veus-aquí 'l referent a les donades durant aquest mes.

DIA 9. *Conversa CXXVIII.* Primera de l'Esculptura grega en el període clàssic. — Antecedents. — Causes de l'evolució artística en aquest període. — Antiques escoles dòriques, dòriques y àtiques, precursors del mateix. — Caràcter respectiu de llurs obres y influencies en les del classicisme. — Atenes en el segle V abans de Jesucrist com centre de la cultura helènica. — Mestres y escoles de transició. — Exemplars que 's conserven.

DIA 16. *Conversa CXXIX.* Les escultures del temple de Zeus a Olimpia. — La ciutat y el temple en el segle V abans de Jesucrist. — Les escultures de les metopes dels frontons del temple d'Olimpia. — Estudi crític: — Autors y escoles a que pertanyen dites obres escultòriques. — L'*Auriga* de Delfos. — Els grans mestres escultors Myron y Polyelet. — Idea de les obres que s'han salvat d'aquests artistes insignes.

DIA 23. *Conversa CXXX*. Fidies. — Datos biogràfics. — Obres d'aquest artista. — Escultures del Partenon.

DIA 30. *Conversa CXXXI*. Els relleus del temple de Teseu a Atenes. — Llur estil y caràcter. — De les escultures d'Erecteu y del temple de la Nike Aptera. — Dels mestres emuls de Fidies. — Alcamenes y altres artistes de l'escola àtica d'últims del segle V abans de Jesucrist.

Totes aquestes converses públiques s'han vist força concorregudes. En totes elles les explicacions del Sr. Casades van acompanyades de projeccions fotogràfiques dels principals monuments que van essent objecte d'estudi.

NOVES

FESTA INAUGURAL DEL «CENTRE EXCURSIONISTA DE TERRASSA».—Tal com havia sigut previament anunciat, el dia 6 del passat Novembre va celebrar la seva festa inaugural aquest nou «Centre Excursionista», de la constitució del qual havíem ja donat compte en un dels nostres passats números. Ab dit motiu varen congregarse a l'històrica ciutat de Terrassa un bon nombre de companys excursionistes, pertanyents, en llur majoria als Centres de Barcelona, Manresa y Sabadell, y que, acompanyats dels bons amics d'aquella ciutat, van passar a visitar les Cases Consistorials, l'Escola Industrial, el «Círcol Egarenc», el «Casino del Comerç», la parroquial iglesia y les monumentals iglesies romàniques de Sant Pere de Terrassa.

L'acte inaugural va tenir lloc al local de l'«Agrupació Regionalista» després del dinar que va fer-se a l'Hotel Peninsular, y en el qual va regnar un gran esperit de franca germanor. Després de breus paraules de salutació y companyerisme del president de l'«Agrupació Regionalista», y d'un expressiu parlament de D. Eduard Giralt, que ho es del «Centre», les tasques oficials del qual allavors s'inauguraven, aquell va concedir la presidència a D. César August Torras, que hi havia anat junt ab una molt nodrida representació del nostre CENTRE EXCURSIONISTA. Ocupaven igualment lloc a l'estrada presidencial el nostre secretari, D. Fidenci Kirchner; la senyoreta D.ª Manela Fina y Vergés, que ho es de la nostra Secció de Folk-lore; els Srs. Capella, Cadevall, Ferrer y Palet y Barba, de Terrassa; y els representants del «Club Montanyenc» y de la Secció d'Esports del «Centre Autonomista de Dependents del Comerç y de l'Indústria», de Barcelona, y dels Centres Excursionistes de Manresa y Sabadell. Feren ús de la paraula, a més de D. Francisco Capella, que en sa qualitat de secretari va llegir la *Memoria* dels treballs realitzats pera la constitució d'aquella entitat, els Srs. Cadevall, Ferrer, Dalmau, Palet y Barba, Gari-Montllor, Pascual, que portava la representació dels companys de Mataró, Manela Fina; y Torras, que va resumir exposant l'origen, el caràcter, la finalitat y les tasques propries de les societats excursionistes catalanes, vivificades totes elles per un pur y desinteressat sentiment patriòtic.

Seguidament l'«Escola Choral», dirigida pel mestre Llongueras y formada per totes ses seccions, va entonar un aplec de cançons catalanes cloent aixís aquella simpàtica festa, que tan bones recordances ha deixat.

Repetim les nostres afectuoses salutacions y corals oferiments al novell «Centre Excursionista de Terrassa.

ALTRA FESTA INAUGURAL.—El dia 20 del propi mes de Novembre, el «Centre Excursionista del Vallès», domiciliat a Sabadell, va celebrar la festa inaugural del present curs ab el mateix lluiment que en els dos anys anteriors. L'acte tingué lloc a l'espaiós saló del «Centre Català», ple de nombrosa y distingida concorrencia, entre la que's destacava un ramell de gentils sabadellenques.

Va comensar la festa al caient de la tarda, arribats que foren els senyors D. César A. Torras, Eduard Vidal, Guillem de Barnola, Francisco X. Parés, Fidenci Kirchner y Martí Botey, de la Junta Directiva del nostre CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA, que, acompanyats de gran nombre de consocis, van assistir a dit acte en senyal de consideració y companyerisme. Ocupà la presidencia, després de breus paraules de salutació de D. Joan Montllor y Pujal, (l'infadigable y entusiasta president d'aquell Centre), D. César A. Torras, qui tenia a sos costats els senyors Ribera, en representació de l'Ajuntament; Folguera y Duran, diputat provincial; Ullés, pels companys de Terrassa; Sarradell, pel «Club Montanyenc», y altres varis.

A continuació de la *Memoria* del secretari accidental, D. Antoni Miralles, donant compte de la tasca cultural realitzada durant la darrera anyada, l'esmentat Sr. Montllor va llegir un bell parlament, sentit cant d'amor a la Natura, himne a la bellesa y a l'atractivitat de la tardor, estació, com totes les demés rublerta de vida y alegría, que'ns ofereix hermoses impressions, emocions sentides, que'ns va trasmetre'l Sr. Montllor ab sa parla escaienta y son florit llenguatge, que li merescueren una forta ovació.

Després de donar-se compte, pel Sr. Manel Molins, del resultat del Concurs obert pera premiar el millors projectes de distintius, varen fer ús de la paraula els nostres consocis senyors D. Emili Llatas y D. Fidenci Kirchner; la senyoreta D.ª Dolors Miralles, que pronuncià sentides y encoratjadores paraules endreçades principalment a les dones a fi de ferles interessar per l'obra de l'excursionisme; el cronista de Sabadell, D. Manel Ribot y Serra, que llegí la nota folk-lòrica que publiquem en altre lloc del present número; D. Baltasar Serradell, que parlà en representació de «Club Montanyenc», de Barcelona; D. Manel Folguera y Duràn, que pronuncià un sentit y patriòtic parlament ple de galanures y encoratjaments; y el nostre president, Sr. Torras, qui va resumir, glosant lo dit pels demés y extenent-se en consideracions sobre l'obra colectiva de l'excursionisme y sobre les tasques a realitzar pel proper Congrés Excursionista de Lleida.

Les nostres felicitacions al «Centre Excursionista del Vallès», junt ab els nostres desitjos d'una anyada ben profitosa.

PELS VINENTS CONCURSOS HIVERNENCs.—Tal com indicàrem en el darrer

número, van avançant els preparatius que realitza la Secció de Sports de Montanya del nostre CENTRE, referents a l'organització de la gran setmana esportiva que tindrà lloc a les valls de Ribes y la Molina durant els dies compresos entre 'l 29 de Janer y el 5 de Febrer propers. L'entusiasme que regna a Ribes y entre 'ls companys y aficionats als esports de neu, de Barcelona, es penyora de l'èxit que segurament tindrà aquesta nova manifestació esportiva y cultural.

El cartell anunciador, degut al Sr. Llongueras, està cridant força l'atenció; y la Junta Directiva està ultimant ja tot lo referent a la celebració del concursos, festes y excursions, junt ab els companys de Ribes. En el número vinent publicarem tots els programes, datos y noticies sobre dites festes que pugan interessar als nostres llegidors.

SECCIÓ METEOROLÒGICA

ESTACIÓ METEOROLÒGICA DE VIELLA (VALL D'ARAN)

RESUM DE LES OBSERVACIONS DEL MES D'OCTUBRE

TEMPERATURES (A L'OMBRA)				PRESSIONS BAROMÈTRIQUES A 0° Y AL NIVELL DE LA MAR	
MITGES MENSUALS		MÀXIMA	MÍNIMA	MITGES MENSUALS	
8 MATÍ	8 TARDA	EN 24 HORES	EN 24 HORES	8 MATÍ	8 TARDA
8°.37	9°.58	25°.8 (dia 1)	—0°.5 (dies 15, 17, 19)	766'67 mm.	767'53 mm.

ESTAT DEL CEL.	Dies serens . .	8	8 m.	10	8 t.	Dies de pluja. .	8
	» nuvolosos. .	16	»	10	»	» de glaçada. .	5
	» coberts. .	7	»	11	»	» de rosada. .	11

HUMITAT RELATIVA		NÚVOLS		NUVOLOSITAT	
MITGES MENSUALS		CLASSE DOMINANT		MITGES MENSUALS	
8 MATÍ	8 TARDA	8 MATÍ	8 TARDA	8 MATÍ	8 TARDA
83'41	78'45	CIRRUS	NIMBUS	6'58	6'29

TOTAL DE PLUJA MENSUAL: 72'3 mm.	VENT		
	DIRECCIÓ DOMINANT		VELOCITAT: EN 24 HORES
	8 MATÍ	8 TARDA	MITJA MENSUAL
	SE-SSE	CALMES	68'60 kms.

Observacions particulars. — El dia 1, a les 7'45 h. tarde; y el dia 2, a les 3'30 hores tarde, s'experimentaren oscilacions seísmiques de poca intensitat.

RESUM DE LES OBSERVACIONS DEL MES DE NOVEMBRE

TEMPERATURES (A L'OMBRA)				PRESSIONS BAROMÈTRIQUES A 0° Y AL NIVELL DE LA MAR	
MITGES MENSUALS		MÀXIMA	MÍNIMA	MITGES MENSUALS	
8 MATÍ	8 TARDA	EN 24 HORES	EN 24 HORES	8 MATÍ	8 TARDA
4° 93	5° 47	17° 5 (dia 13)	-6° (dia 17)	765'90 mm.	765'95 mm.

ESTAT DEL CEL.	Dies serens . . . 4		8 m.	10	8 t.	Dies de pluja . . . 23	
	» nuvolosos. . . 10		»	2	»	» de neu. . . 4	
	» coberts. . . 16		»	18	»	» de rosada. . . 5	
						» de glaçada. . . 10	

HUMITAT RELATIVA		NÚVOLS		NUVOLOSITAT	
MITGES MENSUALS		CLASSE DOMINANT		MITGES MENSUALS	
8 MATÍ	8 TARDA	8 MATÍ	8 TARDA	8 MATÍ	8 TARDA
88'36	85'70	NIMBUS	NIMBUS	8'06	6'56

TOTAL DE PLUJA MENSUAL: 148'7 mm.	VENT		
	DIRECCIÓ DOMINANT		VELOCITAT: EN 24 HORES
	8 MATÍ	8 TARDA	MITJA MENSUAL
	SSE.	NNE.	62'10 kms.

J. S. S.

El dia 25 de prop-passat Novembre va morir a la nostra ciutat el nostre benvolgut consoci Francisco X. Tobella d'Argila, fundador y director de *L'Art del Pagès*, que venia publicant desde 'l 1877, y un dels primers que va córrer a allistar-se en els rengles de l'excursionisme català. Fou el primer president de l'«Associació d'Excursions Catalana», constituïda l'any 1878; y va distingir-se sempre pel seu caràcter bondadós y atractívol, pels seus grans coneixements en assumptes agrícoles, per les seves dots d'expert periodista, y pel seu entranyable amor a totes les coses de la nostra terra, que féu d'ell un dels més fervorosos y constants catalanistes que han lluitat per les reivindicacions patries. (D. E. P.)

El CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA y la Direcció del BUTLLETÍ deixen íntegra als respectius autors la responsabilitat dels treballs firmats.